

DOI: 10.26565/2220-8089-2021-39-14
УДК 341:327.5

Люба Олена Олексіївна
доцент, к. політ.н.,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
lubaelenka@ukr.net,
<http://orcid.org/0000-0002-1460-2673>

УКРАЇНА ТА СЕРБІЯ: ДОВГИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто етапи та особливості євроінтеграційного процесу в Україні та Сербії. Зазначено, що неподолана корупція, економічні проблеми, порушення територіальної цілісності цих держав стоять на заваді успішному здійсненню реформ. Це, відповідно, ускладнює шлях набуття країнами статусу членства у ЄС. Аналізуються причини та умови, за яких українська та сербська держави сьогодні прагнуть вступу до Євросоюзу. Підкреслено, що мир, безпека та стабільність вважаються ключовими досягненнями європейської інтеграції на континенті. Відзначено, що усвідомлення своєї цивілізаційної належності до Європи, прагнення досягнути європейського рівня соціального життя, необхідність забезпечення безпеки, захисту від тероризму і т.д. актуалізують рух цих держав у проголошеному стратегічному напрямку.

На законодавчому рівні Україна підтверджує свою геополітичну належність до спільного європейського простору. Вона поділяє спільні цінності демократії, верховенства права, виявляє повагу до міжнародного права та прав людини, і налаштована усіляко підтримувати ці цінності.

Окреслено перспективи вступу України до ЄС та робиться висновок, що свідомий європейський вибір нашої країни – це відповідь на вимоги часу. Наразі задля збереження і утвердження власного місця в європейському вимірі Україна має не лише виявляти рішучість у задекларованих намірах щодо євроінтеграції, а й демонструвати сильну політичну волю, виконувати взяті на себе зобов'язання та займати активну позицію у відстоюванні власних інтересів. Основними завданнями, що стоять сьогодні перед країною, є вирішення територіальних питань (Крим, окремі райони Луганської та Донецької областей), припинення збройного конфлікту на Сході України, подолання корупції, проведення нагальних для країни реформ. Вирішення цих ключових проблемних питань значно полегшить просування України на шляху до ЄС.

Ключові слова: євроінтеграція, європейський вибір, Україна, Сербія, Євросоюз.

Любая Елена Алексеевна
доцент, к. полит. н.,
Харьковский национальный
университет имени В.Н. Каразина,
площадь Свободы, 4, Харьков, 61022,
lubaelenka@ukr.net,
<http://orcid.org/0000-0002-1460-2673>

УКРАИНА И СЕРБИЯ: ДОЛГИЙ ПУТЬ К ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Рассмотрены этапы и особенности евроинтеграционного процесса в Украине и Сербии. Отмечено, что непреодоленная коррупция, экономические проблемы, нарушения территориальной целостности этих государств мешают успешному осуществлению реформ. Это, соответственно, усложняет путь обретения странами статуса членства в ЕС. Анализируются причины и условия, при которых украинское и сербское государства сегодня стремятся вступить в Евросоюз. Подчеркнуто, что мир, безопасность и

стабільність вважаються ключовими досягненнями європейської інтеграції на континенті. Зазначено, що усвідомлення своєї цивілізаційної належності до Європи, прагнення досягти європейського рівня соціального життя, необхідність забезпечення безпеки, захисту від тероризму тощо актуалізують рух цих держав в проголошеному стратегічному напрямку.

На законодавчому рівні Україна підтверджує свою геополітичну належність до загального європейського простору. Вона розділяє загальні цінності демократії, верховенства права, проявляє повагу до міжнародного права і прав людини, і налаштована всіма силами підтримувати ці цінності.

Очерчені перспективи вступлення України до ЄС і робиться висновок, що свідомий європейський вибір нашої країни – це відповідь на вимоги часу. Наразі для збереження і утвердження власного місця в європейському вимірі Україна повинна не тільки проявляти рішучість в заявлених намірах щодо євроінтеграції, але й демонструвати сильну політичну волю, виконувати взяті на себе зобов'язання і займати активну позицію в захисті власних інтересів. Основними завданнями, що стоять сьогодні перед країною, є рішення територіальних питань (Крим, окремі райони Луганської та Донецької областей), припинення озброєного конфлікту на сході України, подолання корупції, проведення неотложних для країни реформ. Розв'язання цих ключових проблемних питань значно полегшить просування України до ЄС.

Ключові слова: євроінтеграція, європейський вибір, Україна, Сербія, Євросоюз.

Olena Liuba

Associate Professor, Ph.D in Political Science
V.N. Karazin Kharkiv National University
4, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
lubaelenka@ukr.net,
<http://orcid.org/0000-0002-1460-2673>

UKRAINE AND SERBIA: A LONG WAY TO EUROPEAN INTEGRATION

The article considers the stages and features of the European integration process in Ukraine and Serbia. It is noted that insurmountable corruption, economic problems, violations of the territorial integrity of these states hinder the successful implementation of reforms. This in turn complicates the way for the countries to obtain EU membership. The reasons and conditions under which the Ukrainian and Serbian states today aspire to join the European Union are analyzed. It is emphasized that peace, security and stability are considered key achievements of European integration on the continent. It is noted that the awareness of their civilizational belonging to Europe, the desire to achieve a European level of social life, the need for security, protection against terrorism, etc. actualize the movement of these states in the proclaimed strategic direction.

At the legislative level, Ukraine affirms its geopolitical affiliation with the common European space. It shares the common values of democracy, the rule of law, shows respect for international law and human rights, and is committed to upholding these values in every possible way.

The prospects of Ukraine's accession to the EU are determined and it is concluded that the conscious European choice of our country is a response to the demands of the time. Presently, to preserve and assert its place in the European dimension, Ukraine should not only show determination in its declared intentions for European integration but also demonstrate strong political will, fulfill its commitments and take an active position in defending its own interests. The main tasks facing the country today are resolving territorial disputes (Crimea, certain districts of Luhansk and Donetsk regions), ending the armed conflict in eastern Ukraine, overcoming corruption, and implementing reforms which are urgent for the country. Addressing these key issues will greatly facilitate Ukraine's progress towards the EU.

Keywords: European integration, European choice, Ukraine, Serbia, European Union

З кінця 1990-х років значна частина слов'янських країн, серед яких Україна та Сербія (на той час СРЮ¹), були включені в геополітичну орбіту Заходу, а відтак опинилися у зоні впливу західництва і слов'янофільства як геополітичних концепцій. З урахуванням такої ситуації, геополітичних чинників країни та виходячи з власних інтересів, ці країни визначилися зі своїм геополітичним курсом. Магістральним напрямком зовнішньої політики української та сербської держав було означено інтеграцію в Європейське співтовариство з подальшим впровадженням європейських цінностей (ліберальних прав та свобод людини, демократії, ринкової економіки тощо). І хоча географічна належність України, як і Сербії, до європейського континенту не викликає сумніву, шлях до ЄС для цих країн виявився більш складним, аніж той, що вже пройшла частина країн Західних Балкан та Східної Європи.

У західних політичних студіях, присвячених питанням європейської інтеграції, вагоме місце посідають праці І. Валлерстайна, З. Бжезинського, Т. Діеза, Г. Кісінджера, Б. Колера-Коха, С. Хантінгтона. Серед вітчизняних дослідників, що зробили внесок у розвиток теорії євроінтеграції, слід відзначити роботи: Т. Андрущенко, Н. Вінникової, Н. Гнидюк, В. Горбатенка, І. Грицюка, В. Копійки, А. Круглашова, І. Рафальського, І. Яковлюка та інших. У своїх наукових дослідженнях учені розглядають відносини України з ЄС, проблеми удосконалення механізмів європейської інтеграції та стратегічного планування України, питання координації політики європейської інтеграції в Україні тощо. Дослідженням сербської євроінтеграції займалися російські та сербські вчені – М. Йованович, М. Максакова, А. Філімонова, А. Язькова та інші. Разом із тим, незважаючи на значний науковий інтерес до питань, пов'язаних з дослідженням особливостей євроінтеграційних процесів в Україні та Сербії, система дій та механізми реалізації євроінтеграційної політики в цих країнах не є ефективними та результативними, що спонукає до подальшого їхнього вивчення.

Стратегічний курс, який свого часу проголосили Сербія (з 2008р.) та Україна (з 2014р.), найтіснішим чином був пов'язаний

саме з ідеєю євроінтеграції та мав на меті здійснення кардинальних перетворень у країнах (приміром, в Україні – впровадження політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ). Сьогодні ці країни мають значні внутрішні соціально-економічні і політичні проблеми, невирішені спірні територіальні питання (Сербія-Косово, Україна – Крим, окремі райони Луганської та Донецької областей), що значно ускладнює їхнє просування до Європейського співтовариства. Однак, не зважаючи на проблеми всередині самого ЄС (провал європейської конституції, референдум у Нідерландах, брексіт², міграційна криза тощо), і Україна, і Сербія наполегливо зберігають курс на євроінтеграцію. Чим можна пояснити таку настійливість, і чому ЄС і до сьогодні лишається найбільш привабливим стратегічним партнером?

Метою статті є аналіз основних факторів і причин, що спонукали до стратегічного партнерства України та Сербії з ЄС, розвитку їхніх взаємовідносин з ЄС, перспектив і наслідків євроінтеграції.

На початку розбудови державності Україна³ (використавши практику європейського нейтралітету) та Сербія (спираючись на югославський досвід неприєднання) обрали військовий нейтралітет та курс на європейську інтеграцію. Протягом існування незалежної України можна виділити такі реперні точки, що визначали якісні зміни по осі «співробітництво Україна-ЄС»: 1) підписання «Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС» (Л.Кучма); 2) Помаранчева революція та «Спільна заява щодо угоди про асоціацію Україна – ЄС» (В.Ющенко); 3) Революція Гідності та «Угода про асоціацію України та ЄС» (П.Порошенко).

Перші роки пострадянської України характеризувалися інертністю інтеграційних процесів, адже європейські політики з

² Brexit – рішення про вихід Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії з Європейського Союзу. За результатами референдуму 23 червня 2016 р. (проголосували «За» – 52%, «Проти» – 48%). Офіційно країна вийшла зі складу ЄС 1 лютого 2020 р. (Brexit 2020)

³ У розділі IX «Зовнішня і внутрішня безпека» Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) зазначається що «Українська РСР проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї» (Декларація 1990: 429).

¹ У березні 2002 р. Союзна Республіка Югославія трансформується в нове державне утворення – Сербію та Чорногорію.

настороженістю ставилися до колишніх республік СРСР і не поспішали приймати довгострокові політичні рішення. Політика деяких європейських держав щодо незалежної України змінилася з приходом до влади Л. Кучми (з 1994 по 2005 рр.), який був молодим і енергійним політиком і розпочав необхідні в умовах нової політико-економічної ситуації реформи. Завдяки другому президенту України європейський вибір зі сфери декларативних намірів увійшов у практичну площину. Результатом «багатовекторної дипломатії» Л. Кучми стало підписання у 1994 р. між Україною та ЄС «Угоди про партнерство та співробітництво» (діяла з 1998 р. до 2008 р.) (Угода про партнерство 1994), що тривалий час виступала правовою основою для відносин між Україною та ЄС та надавала можливості співпраці з широкого кола політичних, економічних і гуманітарних питань. Крім того, у 1997 р. було підписано «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство з Росією» (Про дружбу, співробітництво і партнерство 1997), де визнавалися кордони України та «Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО» (Хартія про особливе партнерство 1997), що означало відмову України від задекларованого ще за радянських часів принципу військової нейтральності. У червні 1998 р. Указом Президента було схвалено «Стратегію інтеграції України в ЄС»: спочатку через «асоціацію», а потім і шляхом отримання повного членства (Про затвердження Стратегії інтеграції 1998).

Питання багатовекторності, європейського майбутнього України, її позаблоковий статус⁴ викликало активне обговорення в наукових і політичних колах, і на початку 2000-х років українське керівництво розпочало процес формалізації євроінтеграції. У 2002 р. на шостому саміті «Україна-ЄС» Л.Кучма оголосив наміри щодо підписання угоди про асоціацію з ЄС до 2003-2004 рр. (EU-Ukraine Summits 2013). У листопаді 2002 р. рішенням РНБО та відповідним Указом Президента України (підписано Л. Кучмою) «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» було затверджено, що «кінцевою

метою її євроінтеграційної політики є вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської структури безпеки» (Про Рекомендації парламентських слухань 2002 : 374). З метою створення належних умов для вступу України в ЄС у 2004 р. було складено план «Шляхом європейської інтеграції» (до 2015 р.). Однак недовіра з боку європейських партнерів до демократичних перетворень в Україні через неподолану корупцію, проблеми зі свободою слова, зростаючий вплив олігархів на політику, порушення прав і свобод громадян послужили вагомою підставою відмови Україні у потенційному членстві ЄС.

Перспектива набуття членства Євросоюзу знову з'явилася після Помаранчевої революції (у січні 2005 р.), коли Європарламент схвалив резолюцію за результатами виборів в Україні. У документі зазначалося, що Європейська політика сусідства визнає європейські устремління України і важливість України як країни з міцними історичними, культурними і економічними зв'язками з країнами-членами ЄС (European Parliament 2005). Посилаючись на ст. 49 Договору про Європейський Союз, було відзначено, що «членство в ЄС є можливим для будь-якої європейської держави, яка відповідає всім необхідним умовам і зобов'язанням», оскільки справжнє і збалансоване партнерство може розвиватися тільки на основі загальних цінностей, що стосуються, зокрема, «поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини» (ст. 2) (Treaty on European Union 1992). Європейський Союз підтримав прагнення переважної більшості українських громадян до трансформаційних процесів в Україні, які мають привести до євроінтеграції і підтвердив свою прихильність до допомоги і підтримки України в цих процесах» (European Parliament 2005). Слід відзначити, що відсутність системності практичних дій щодо реалізації задекларованого проєвропейського курсу з боку української влади за часів президентства В.Ющенка стали часом втрачених можливостей і «пробуксування» України у цьому напрямку. Однак певні досягнення є, а саме :

- надання Україні статусу держави з ринковою економікою (відповідне рішення було прийнято у грудні 2005 р.);
- укладання угоди про спрощення візового режиму (підписано у Люксембурзі 18 червня 2007 р.);

⁴ Принцип позаблоковості було повторно закріплено у ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI та скасовано у грудні 2014 р. Верховною Радою нового скликання (Про засади внутрішньої і зовнішньої політики 2010).

- розпочато діалог щодо безвізових поїздок громадян України до ЄС (на саміті у Парижі, 2008 р.).

Під час зустрічі у вересні 2008 р. на Паризькому Саміті Президентів В.Ющенко, Н.Саркозі та экс-голови Європейської Комісії Ж.Баррозу, було підписано спільну заяву щодо угоди про асоціацію Україна – ЄС (Спільна заява 2008). Україна визначалася як європейська держава, що має з країнами ЄС спільні історію та цінності. Відзначено, що Угода про асоціацію має сприяти поглибленню відносин між Україною та Європейським Союзом у всіх сферах, зміцненню політичної асоціації та економічній інтеграції на основі взаємних прав та обов'язків, створенню міцної основи для подальшого зближення між країнами у сферах зовнішньої політики та безпеки (включаючи повагу до забезпечення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів) (Спільна заява 2008). У рамках політичного діалогу було обговорено і такі важливі питання, як створення зони вільної торгівлі, наближення законодавства України до стандартів ЄС, свобода та безпека, міграція тощо, що свідчило про те, що відносини України та ЄС вийшли на новий рівень.

Питання поглиблення інтеграції України у європейський простір знову стало на порядок денний у 2010 році. Усвідомлюючи стратегічне значення відносин між Європейським Союзом та Україною, п'ятий президент України В. Янукович, відзначав необхідність «долучитися до великого європейського проекту – побудови єдиної Європи на основі цінностей свободи, демократії і права», адже «європейський вибір став основою зовнішньополітичної ідентичності України. А європейські цінності – основою нашого розвитку» (Янукович 2011). Європейський прогрес екс-лідер держави пов'язував зі збереженням добросусідських відносин з Росією «на основі чіткого дотримання двостороннього балансу⁵ національних інтересів і взаємної поваги» (Янукович 2011). Водночас європейська інтеграція визначалася

⁵ До 2014 р. Україна послідовно реалізувала зовнішньополітичний курс на засадах «забезпечення набуття членства України у Європейському Союзі при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу» (Про основи національної безпеки України 2003).

визначальним чинником як зовнішньої, так і внутрішньої політики української держави, що сприятиме розвитку демократії і громадянського суспільства, верховенству права, дотриманню прав людини, побудові соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні тощо. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.) було визначено, що реалізація курсу на інтеграцію до ЄС здійснюється з метою набуття членства нашої країни в Європейському Союзі (ст. 11.) (Про засади внутрішньої і зовнішньої політики 2010 : 527). Недостатній рівень підтримки «європейського вибору» України з боку західних партнерів позначився на розстановці геополітичних пріоритетів української влади. Останній же бракувало як прагматизму зовнішньополітичної лінії, так і вмілого дипломатичного супроводу у процесі реалізації стратегічного курсу держави. Призупинення українським урядом процесу євроінтеграції (у 2013 р.) привели до зміни влади в Україні та її конфлікту з керівництвом Російської Федерації⁶.

У 2014 р. Україна і ЄС підписали Угоду про асоціацію⁷, ратифікація якої була завершена у липні 2017 р. Останньою державою, де процес ратифікації Угоди мав спірний характер, були Нідерланди. За результатами консультативного референдуму в Нідерландах (квітень 2016 р.) щодо асоціації України і ЄС «проти асоціації»

⁶ Конфлікт між Україною та Росією розгорівся на тлі політичної кризи, що загострилася в Україні в кінці листопада 2013 р. Рішення уряду М.Азарова та президента В.Януковича про призупинення процесу підписання «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» послужило поштовхом до «Революції гідності» та зміни влади. Результатом неефективного управління стало загострення ситуації на Сході країни та розрив зовнішньополітичних відносин між Україною та Росією. У грудні 2018 р. ВР України прийняла закон «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» (Про припинення дії Договору про дружбу 2018) та наголосила на пріоритеті євроатлантичного вектору у зовнішній політиці.

⁷ Текст «Угоди про асоціацію між Україною і ЄС» було узгоджено ще в листопаді 2011 р., але у зв'язку з тим, що ЄС висунув ряд умов, ускладнилися відносинами між Євросоюзом і Україною. 30 березня 2012 р. Угоду було парафоровано главами делегацій України та ЄС. Підписання Угоди про асоціацію планувалося провести у листопаді 2013 р. на саміті «Східного партнерства», однак процес підготовки до підписання з ініціативи українського уряду було призупинено.

проголосувало 61% громадян, «за» – 38,21%, недійсними визнані 0,92% бюлетенів (Нідерланди оприлюднили офіційні результати 2016). Слід відзначити вагомий вплив інформаційної кампанії, що розгорнулася напередодні референдуму на результат голосування у Нідерландах. Серед основних меседжів, що «вкидалися» у голландське суспільство щодо України, можна виокремити такі: тотальна корупція, можливий подальший масовий наплив українських мігрантів, необхідність фінансової підтримки України з бюджету ЄС тощо. Зазначимо, що результати консультативного референдуму носять рекомендаційний характер у Нідерландах, однак уряд завжди прислуховується до думки своїх громадян. Кінцеве ж рішення щодо прийняття чи розірвання Асоціації за підсумками референдуму знаходиться у винятковій компетенції парламенту Нідерландів, яке і було переглянуто під час обговорення у парламенті та з європейськими партнерами на користь України вже у лютому 2017 р. На нашу думку, настороженість і недовіра до української влади з боку голландців (і в цілому серед європейців) є небезпідставною. Адже у ЄС неодноразово акцентували увагу на необхідності виконання Україною умов та зобов'язань – подолати корупцію в країні, провести реформи у сфері державного управління та енергетичному секторі тощо, чого так і не було зроблено.

Підсумки референдуму в Нідерландах щодо ратифікації Угоди про асоціацію України та ЄС свідчать, скоріш за все, про занепокоєність серед громадян ЄС форсуванням керівництвом ЄС процесу поглиблення європейської інтеграції з Україною на тлі дестабілізації, політичної та економічної кризи, проблем з безпекою тощо. В цілому майбутнє розширення ЄС на Схід також сприймається досить стримано серед населення ЄС. З урахуванням того, що під час проведення референдуму саме Нідерланди (січень-червень 2016 р.) головували в ЄС, це позначилося на підсумках підписаної угоди для української держави, а саме:

- поточна угода не надає статусу кандидата на вступ до Євросоюзу, а також не створює зобов'язання про присвоєння такого статусу Україні в майбутньому (але і не заперечується, що членство України в ЄС є можливим);

- українська держава не має права на фінансову і військову допомогу від європейської спільноти;

- українські громадяни не мають права жити і працювати в країнах ЄС (однак Угода не зменшує право держав-членів визначати обсяги допуску громадян України на свою територію з метою чи то працевлаштування, чи то само зайнятості);

- ЄС та Україна співпрацюватимуть у сфері запобігання та боротьби з корупцією, з питань верховенства права, зміцнення та підвищення ефективності судової системи, збереження її незалежності та неупередженості (European Council 2016).

Ситуація з волевиявленням у Нідерландах і умови, за яких було підписано угоду з українською державою, на нашу думку, свідчить не лише про демократичність виборчих процедур і високий рівень громадянських прав і свобод європейських суспільств, а й про те, що не всі держави ЄС готові йти на прийняття загальноєвропейських рішень, якщо це не відповідає їх власним інтересам.

Слід відзначити і роль Росії як потужного геополітичного гравця, у відносинах з якою країни ЄС, не зважаючи на розбіжності (щодо політики країн СНД, шляхів розвитку та інституціональних форм демократії, захисту прав людини тощо), надавали перевагу стратегічному порозумінню (у тому числі й щодо України). Завдяки географічному положенню Україна має важливе геополітичне значення і для Росії, і для країн Заходу. Кожна зі сторін відносила українську територію до зони своїх геостратегічних інтересів і усіляко намагалася закріпити свій вплив. Різкий крен української держави у бік стратегічного партнерства із Заходом призвів до загострення напруги у суспільстві та внутрішнього конфлікту, а згодом і до воєнного конфлікту із зовнішнім втручанням, що на нашу думку, буде тривалим саме через проблему порушення територіальної цілісності та неможливість покладатися на взаємні обіцянки противника. Зауважимо, що геополітичний⁸ фактор виявився одним із

⁸ Виходячи з концепції Н.Спикмена, Україна на геополітичній карті входить у зону Римленда, «берегову зону» - державу, яку ведуть (Спикмэн 2016 : 50). «Велика дуга Римленда» проходить від Фінляндії через Севастополь на південь Кавказу («Мала дуга Римленда» – від Балкан через Сирію), де Росія має тримати оборону та здійснювати контроль. Таким чином, на території України ведеться боротьба між «країнами моря» і «країнами суші», розташованими в Хартленді. Згідно з концепцією лімітрофних держав Х.Дж. Маккіндера (Маккіндер 2011) та В. Цимбурського

ключових в українсько-російському конфлікті. По суті український конфлікт - протистояння двох геополітичних стратегій у площині реальної політики - політики ЄС «Східне партнерство»⁹ та Євразійського проекту економічного союзу (ЄАЕС)¹⁰, де кожна зі сторін намагається здобути перемогу, щоб визначити процеси у сфері впливу іншої сторони, за межами своїх поточних кордонів. Таким чином, з одного боку, поки не буде досягнуто компромісу сторін (ЄС, США та РФ) щодо поділу території України на зони впливу між головними геополітичними гравцями, конфлікт не буде вичерпаним. З другого боку, підтримка євразійського чи євроатлантичного вектору України також суттєво буде позначатися на вибудові майбутніх відносин ЄС та Росії. Наразі ситуація навколо України, ставить під сумнів як майбутнє партнерство РФ і ЄС, так і самої України з ЄС. Водночас, зважаючи на унікальне геоположення України та близьке сусідство з РФ, зазначимо, що історичні та географічні реалії практично виключають одновекторність зовнішньої політики України, що можливо лише за умов досягнення загальнонаціонального консенсусу з цього питання. Прихильники одновекторності України повинні розуміти, що така стратегія може призвести до катастрофічних наслідків для України. Різний історичний досвід та політичні пріоритети Східної та Західної України, конфлікт на Сході, ще більше ускладнюють завдання, що стоять на часі перед українським керівництвом. Це потребує системного підходу, прагматизму,

(Цимбурський 2011), Україна приречена на об'єктність у зовнішній політиці. Державилімітрофи (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, колишня Чехословачія, Україна, Фінляндія) виконували роль захисного бар'єра між Німеччиною та Росією і не мали права на самостійну зовнішню політику. Україні відводилася роль маріонетки.

⁹ Програма ЄС «Східне партнерство», спрямована на поглиблення зв'язків республік колишнього СРСР з Євросоюзом. Наразі у цій програмі беруть участь шість пострадянських країн - Білорусь, Україна, Молдова, Грузія, Вірменія та Азербайджан. Білорусь і Вірменія одночасно є і членами Євразійського економічного союзу (ЄАЕС).

¹⁰ Заснований у 2015 р. Євразійський економічний союз є «формою інтеграції суверенних держав з метою зміцнення стабільності та безпеки, соціально-економічної модернізації в пострадянському просторі» (Назарбаєв : 2016). До складу ЄЕС увійшли Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан і Росія.

політичної волі з боку української влади та реальної підтримки з боку західних партнерів. Ситуація, що склалася в Україні з 2014 року, є яскравим прикладом того, як політичні кроки і певні законодавчі ініціативи можуть поглиблювати протиріччя та конфлікти, а не нівелювати їх. Не зважаючи на складні умови, в яких перебуває українська держава, нове керівництво зосереджено на поглибленні співробітництва і партнерства з країнами ЄС, послідовно додержуючись стратегічного курсу «на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (Про внесення змін до Конституції України 2019). Разом із тим залишається осторонь необхідність розв'язувати проблему збройного конфлікту на Сході, тоді як невирішеністю цього питання певною мірою пояснюється і стриманість з боку ЄС щодо підтвердження перспективи членства України в Євросоюз.

На нашу думку, сьогодні питання просування України до членства в ЄС перебуває не стільки у площині здійснюваних реформ в Україні, скільки в площині зовнішніх політичних рішень. Потрапивши у зону турбулентності, що стало наслідком напруги в окремих ланцюгах багатополлярної системи міжнародних відносин, українська держава намагається заручитися підтримкою з боку західних партнерів. Наразі діючим президентом України В. Зеленським підписано спільну двосторонню Декларацію про європейську перспективу України з Польщею та Литвою, де відзначено потребу у стратегічному перегляді європейської політики сусідства та Східного партнерства. Нагадаємо, що відповідно до ст. 49 Договору про Євросоюз, Україна має європейську перспективу. Підтримка держав-учасниць ЄС щодо членства України в Євросоюзі потрібна, «щоб гарантувати політику «відкритих дверей» для тих асоційованих партнерів¹¹, які мають європейські прагнення та відповідають визначеним умовам і критеріям» (Зеленський 2021). Магістральну лінію стратегічного курсу української держави на найближчі роки визначено через «повноцінну інтеграцію України до співдружності європейських країн, яка засвідчить, що базові цінності свободи, демократії та рівності на нашому континенті є ключовими елементами

¹¹ Маються на увазі Грузія та Молдова

масштабного прогресу та розвитку» (Зеленський 2021). Як слушно відзначив президент В. Зеленський, «українці вже впливають на спільну європейську долю. Саме на українській землі вирішується, яким буде майбутнє Європи» (Зеленський 2021). Однак зауважимо, що:

1) Угоду про Асоціацію України з ЄС було підписано українським керівництвом за складних обставин, на тлі конфлікту з Росією, без всенародного обговорення на референдумі. На нашу думку, доцільно було б запровадити практику європейських країн щодо проведення референдумів з нагальних питань загальнонаціонального значення (наприклад, членство у ЄС та НАТО), щоб у подальшому уникати політичних кроків, які поляризують українське суспільство;

2) ситуація з референдумом у Нідерландах та рішення саміту не закрило повністю шлях до членства України в ЄС, але й не полегшило його. Отримати статус країни-кандидата можливо лише в разі погодження всіх без винятку країн-членів ЄС;

3) малоімовірно, що євроінтеграційний вектор втратить свою привабливість для українських громадян, але все більш очевидною є примарність перспективи найближчим часом отримати статус країни-члена ЄС. Угода про Євроасоціацію має неоліберальний характер і виражає інтереси політичного істеблішменту, олігархів та транснаціональних корпорацій, що призводить до приватизації українських державних підприємств, лібералізації українського ринку за умов скорочення державної допомоги місцевим виробникам. Наразі можна відзначити зростання критичного ставлення до неоліберального курсу української держави та певне розчарування українців процесом реалізації «європейського вибору»;

4) Україна намагається інтегруватися у простір, де 22 из 27 (81 %) країн-членів ЄС та 26 з 30 (87 %) країн-членів НАТО визнають незалежність Косово. Це може вплинути на перегляд питання щодо визнання Україною незалежності Косова, яке для Сербії має історичне значення. Шлях Сербії до ЄС у дечому нагадує шлях України у тому сенсі, що третина країн-членів ЄС вимагає від Сербії більших конкретних результатів у плані реформування та більшої узгодженості політики Сербії з політикою ЄС у сфері зовнішніх відносин та безпеки (ЄС не откроет новые разделы 2021). (Продовження статті у наступному випуску)

ЛІТЕРАТУРА

Brexit: UK leaves the European Union. 2020. *BBC*. 1 February. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-51333314>

Декларація про державний суверенітет України. 1990. *Відомості Верховної Ради УРСР* 31: 429.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Договір від 31 травня 1997 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 20. Ст. 931. (Припинив дію на підставі Закону України від 6 грудня 2018 р. № 2643-VIII).

Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text.

Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI, *Відомості Верховної Ради України* 40 : 527.

EU-Ukraine Summits: 16 Years of Wheel-Spinning. 2013. *The Ukrainian Week*, 28 February. URL: <https://ukrainianweek.com/Politics/73494>

Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО: Постанова Верховної Ради України від 21 листопада 2002 року № 233-IV, *Відомості Верховної Ради України* 51 : 374.

European Parliament resolution on the results of the Ukraine elections. 2005. (13 January). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0009_EN.html?redirect

Treaty on European Union – Maastricht Treaty. 1992. *An official website of the European Union*. URL: https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

Спільна заява щодо угоди про асоціацію Україна – ЄС. 2008. *Офіційний сайт МЗС України*. URL: <http://old.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/786>

Янукович, Виктор. 2011. “Двадцать лет – достаточное время для становления человека. Но для молодого государства – это только первые шаги”, *Зеркало недели*, 19.08. URL: https://zn.ua/internal/dvadtsat_let_ukrainy__nash_putolko_nachinaetsya.html

Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. URL:

https://kodeksy.com.ua/pro_osnovi_natsionalnoyi_b_ezpeki_ukrayini.htm

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI, *Відомості Верховної Ради України* 40 : 527.

Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Закон від 6 грудня 2018 року № 2643-VIII, *Відомості Верховної Ради України* 1: 2.

Нідерланди оприлюднили офіційні результати референдуму. 2016. *Українська правда*. 12 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/04/12/7105283/>

European Council Conclusions on Ukraine. 2016. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. 15 December. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/24151/15-euco-conclusions-ukraine.pdf>

Спикмэн, Н.Дж. 2016. “Политическая карта Евразии. Часть 2. /пер. с англ. М.Н. Грачева”, *Вестник РГГУ. Серия “Политология. История. Международные отношения”* 1:49-56.

Маккиндер, Хэлфорд. 2011. “Демократические идеалы и реальность”, *Полис Политические исследования* 2:134-144.

Цымбурский, Вадим. 2011. Speak, memoгу! (Фрагменты из авторского Введения в подготовленную к публикации книгу «Конъюнктуры Земли и Времени»), *Полис. Политические исследования* 2:145-161.

Назарбаев, Нурсултан, 2016. “Проект формирования евразийского союза государств”, *Евразийская интеграция: экономика, право, политика* 2: 91-95.

Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII, *Відомості Верховної Ради* 9 : 50.

Зеленський, Володимир. 2021. “Підписання Декларації про європейську перспективу України наближає повноцінну інтеграцію у Європейський Союз”, *Офіційне інтернет-представництво Президента України (Офіс президента України)*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/pidpisannya-deklaraciyi-pro-yevropejsku-perspektivu-ukrayini-68257> (дата звернення: 7.05.2021).

“ЕС не откроет новые разделы на переговорах с Сербией в ближайшее время”. 2021. *Европейская правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/rus/news/2021/06/14/7124419/>

REFERENCES

Brexit: UK leaves the European Union. 2020. *BBC*. 1 February. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-51333314>

Deklaratsiya pro derzhavnyy suverenitet Ukrainy (Declaration of State Sovereignty of Ukraine). 1990. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSS* 31: 429 (in Ukrainian).

Uhoda pro partnerstvo i spivrobitnytstvo mizh Ukrainoyu i Yevropeys'kymy Spivtovarystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy vid 14 chervnya 1994 roku (Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the European Communities and their Member States: Agreement of June 14 1994). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (in Ukrainian).

Pro druzhbu, spivrobitnytstvo i partnerstvo mizh Ukrainoyu i Rosivs'kovu Federatsiyeyu: Dohovor vid 31 travnya 1997 r. (On Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation: Treaty of May 31, 1997). *Official Gazette of Ukraine*. 1999. № 20. Art. 931. (Terminated on the basis of the Law of Ukraine of December 6, 2018 № 2643-VIII) (in Ukrainian).

Khartiya pro osoblyve partnerstvo mizh Ukrainoyu ta Orhanizatsiyeyu Pivnichnoatlantychnoho dohovoru vid 09 lypnya 1997. (Charter on a Distinctive Partnership between Ukraine and the North Atlantic Treaty Organization of July 9, 1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (in Ukrainian).

Pro zatverdzhennya Stratehivi intehratsiyi Ukrainy do Yevropeys'koho Soyuzu: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 chervnya 1998 roku (On Approval of the Strategy of Ukraine's Integration into the European Union: Decree of the President of Ukraine № 615 of June 11, 1998). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (in Ukrainian).

Pro zasady vnutrishn'ovi i zovnishn'ovi polityky : Zakon Ukrainy vid 1 lypnya 2010 roku № 2411-VI (On the Principles of Domestic and Foreign Policy: Law of Ukraine of July 1, 2010 № 2411-VI), *Vidomosty of the Verkhovna Rada of Ukraine* 40: 527) (in Ukrainian).

EU-Ukraine Summits: 16 Years of Wheel-Spinning. *The Ukrainian Week*, 28.02.2013. URL: <https://ukrainianweek.com/Politics/73494>

Pro Rekomendatsiyi parlament-s'kykh slukhan' pro vzayemovidnosyny ta spivrobitnytstvo Ukrainy z NATO: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrainy vid 21 lystopada 2002 roku № 233-IV (On the Recommendations of the Parliamentary Hearings on Ukraine's Relations and Cooperation with NATO: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of November 21, 2002 № 233-IV), *Vidomosty of the Verkhovna Rada of Ukraine* 51: 374 (in Ukrainian).

European Parliament Resolution on the Results of the Ukraine Elections. January 13, 2005. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0009_EN.html?redirect (in Ukrainian).

Treaty on European Union – Maastricht Treaty. *Official website of the European Union*. URL: https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treatyon_european_union_en.pdf

Spil'na zavava shchodo uhody pro asotsiatsiyu Ukrayina – YES. 2008 (Joint statement on the Ukraine-EU Association Agreement. 2008) *Ofitsiynyy sayt MZS Ukrayiny*. URL: <http://old.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/786> (in Ukrainian).

Yanukovych, Victor. 2011. “Dvadsat' let – dostatochnove vremya dlva stanovleniya cheloveka. No dlva molodogo gosudarstva – eto tol'ko pervyye shagi (Twenty years is enough time for the formation of a person. But for a young state, these are only the first steps)”, *Zerkalo nedeli*, 19.08. URL: https://zn.ua/internal/dvadsat_let_ukrainy__nash_put_tolko_nachinaetsva.html (in Russian).

Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 19 chervnya 2003 roku № 964-IV (Law of Ukraine “On the Fundamentals of National Security of Ukraine”: Law of June 19, 2003 № 964-IV). URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osnovi_natsionalnoyi_bezpeki_ukrayini.htm (in Ukrainian).

Pro zasady vnutrishn'oyi i zovnishn'oyi polityky: Zakon Ukrayiny vid 1 lypnya 2010 roku № 2411-VI (Law of Ukraine “On the Principles of Domestic and Foreign Policy”: Law of July 1, 2010 № 2411-VI), *Vidomosty of the Verkhovna Rada of Ukraine* 40: 527 (in Ukrainian).

Pro pryvynennya divi Dohovoru pro druzhbu, spivrobitnystvo i partnerstvo mizh Ukrayinovu i Rosiys'kovu Federatsiyeyu: Zakon vid 6 hrudnya 2018 roku № 2643-VIII (On termination of the Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation: Law of December 6, 2018 № 2643-VIII), *Vidomosty of the Verkhovna Rada of Ukraine* 1: 2 (in Ukrainian).

The Netherlands has announced the official results of the referendum. 2016, *Ukrayinska Pravda*. April 12. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/04/12/7105283/> (in Ukrainian).

European Council Conclusions on Ukraine. 2016. *Official website of the Council of the EU and the European Council*. 15 December. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/24151/15-euco-conclusions-ukraine.pdf>

Speakman, N.J. 2016. “Politicheskaya karta Yevrazii. Chast' 2. /per. s angl. M.N. Gracheva (Political map of Eurasia. Part 2. /Translated from English by M.N. Grachev)”, *Bulletin of the Russian State University for the Humanities. Series*

“*Political Science. History. International relationships*” 1: 49-56 (in Russian).

Mackinder, Halford. 2011. “Demokraticheskiye idealy i real'nost' (Democratic Ideals and Reality)”, *Polis. Political Studies* 2: 134-144 (in Russian).

Tsyumbursky, Vadim. 2011. Speak, memory! (Fragmenty iz avtorskogo Vvedeniya v podgotovlennuyu k publikatsii knigu “Kon'yunktury Zemli i Vremeni”), (Fragments from the author's Introduction to the book “Conjuncture of the Earth and Time” prepared for publication), *Polis. Political Studies* 2: 145-161 (in Russian).

Nazarbayev, Nursultan. 2016. “Proyekt formirovaniya yevraziyskogo soyuza gosudarstv”, Yevraziyskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika (Project for the Formation of the Eurasian Union of States), *Eurasian integration: Economics, Law, Politics* 2: 91-95 (in Russian).

Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttva povnopravnogo chlenstva Ukrayiny v Yevropeys'komu Soyuzi ta v Orhanizatsiyi Pivnichnoatlantychnoho dohovoru): Zakon Ukrayiny vid 7 lyutoho 2019 roku № 2680-VIII (On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding the Strategic Course of the State to Acquire Full Membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization): Law of Ukraine of February 7, 2019 № 2680-VIII), *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Law of Ukraine* 9:50 (in Ukrainian).

Zelensky, Volodymyr. 2021. “Pidpysannya Deklaratsiyi pro yevropeys'ku perspektivu Ukrayiny nablyzhaye povnotsinnu intehratsiyu u Yevropeys'kyy Soyuz (Signing of the Declaration on Ukraine's European Perspective brings full integration into the European Union closer)”, *Ofitsiynyye internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrayiny (Ofis prezidenta Ukrayiny)*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/pidpisannya-deklaratsiyi-pro-yevropeysku-perspektivu-ukrayini-68257> (in Ukrainian).

“ES ne otkrovet novvye razdely na peregovorakh s Serbiyey v blizhaysheye vremya (The EU will not open new chapters in its negotiations with Serbia anytime soon)”. 2021, *The European Pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2021/06/14/7124419/> (in Russian).